

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คำว่า **คุณธรรมและจริยธรรม** มีความหมายที่ใกล้เคียงกันมาก จึงมักจะมีผู้ใช้คำสองคำนี้ไปด้วยกันเป็นคุณธรรมและจริยธรรม แต่คำสองคำนี้มีความแตกต่างกันซึ่งมี นักจิตวิทยา นักปรัชญา นักการศาสนาและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำนี้ไว้มากมาย ดังที่จะยกมากล่าวไว้ต่อไปนี้

คำว่า **คุณธรรม** ตรงกับภาษาอังกฤษว่า virtue มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อริสโตเติล (Aristotle) ให้ความหมายของคุณธรรมว่า เป็นสภาวะจิตใจที่มั่นคงซึ่งแสดงตัวเองออกมาในรูปของการกระทำที่จงใจและอยู่ระหว่างกลางความสับสน ซึ่งกำหนดโดยเหตุผลคือ บุคคลผู้มีปัญญาด้านปฏิบัติอาจกำหนดคุณธรรมได้ (อริสโตเติล 2525 : 84)

กู๊ด (Good 1973 : 641) ให้ความหมายว่า “คุณธรรม หมายถึง ระบบของหลักการที่ถูกหรือผิด ที่เป็นจริงหรืออุดมคติ”

บาร์นฮาร์ท (Barnhart 1967 : 2337) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า “หมายถึงระบบของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ดี”

มานิต มานิตเจริญ (2519 : 218) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความงาม ความดี หรือธรรมแห่งความดี

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 7) อธิบายว่า คุณธรรมเป็นลักษณะความรู้สึกรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ จริยธรรมเป็นลักษณะการแสดงออกของร่างกาย

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (2525 : 55) ได้เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของคำว่า คุณธรรมและจริยธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี เป็นสิ่งที่สื่อแสดงความหมายถึงคุณภาพของจิตใจเช่นเดียวกับจริยธรรม แต่ขณะเดียวกันก็สื่อแสดงถึงความมีตัวตนของมันเองอีกด้วย โดยที่จริยธรรมมีความหมายที่ใช้หนักไปทางความประพฤติที่ดีงาม หรือถูกต้องกับมติของสังคมมากกว่า ส่วนคุณธรรมเป็นเรื่องภายในอย่างแท้จริง

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525 : 10) ได้อธิบายว่า คุณธรรม หมายถึง ความงาม ความดีของบุคคลที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่า เป็นการกระทำ

ความดีหรือเป็นพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็กและรักเพื่อนมนุษย์ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

ชัยวัฒน์ อัทธวัฒน์ (2525 : 12) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคลซึ่งทำให้ผู้มีความดีรู้จักแสวงหาคุณงามความดี และทำให้เขาบรรลุถึงจุดหมายอันดีเลิศ ทั้งในด้านความประพฤติทั่วไป หรือขอบเขตที่จำกัดแห่งความประพฤติดี

สาโรช บัวศรี (2526 : 18-19) ได้จัดคุณธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม โดยอธิบายจริยธรรมในความหมายอย่างแคบว่าหมายถึง ศีลธรรมประการหนึ่งและคุณธรรมอีกประการหนึ่ง

ประภาศรี สินอำไพ (2535 : 28-29) กล่าวว่า คุณธรรม (Moral) คือ หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิตของความดีคือ ความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่กระทำความชั่วย่อมนำมาความเจ็บปวดมาให้ การเป็นผู้มีความดีคือ การปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม ความเข้าใจในเรื่องการกระทำดีมีคุณธรรมเป็นเกณฑ์สากลที่ตรงกันเช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น สภาพการณ์ของการกระทำที่ดีคือ ความเหมาะสมความควรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมด้วยหลักธรรมจริยาที่สามารถจำแนกความถูกผิด สามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีสติสัมปชัญญะ รับผิดชอบชั่วดีตามทำนองคลองธรรม มีจิตใจลักษณะนิสัยหรือความตั้งใจที่ดีงาม

ลัดดา เสนาวงษ์ (2532 : 59) ให้ความหมายไว้ว่า “คุณธรรม คือ ความดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคน และยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความรับผิดชอบ ความเสียสละ ความเมตตากรุณา เป็นต้น

และจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2525 : 87) ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี

สาโรช บัวศรี (2526 : 21) อธิบายว่า จริยธรรม คือ สิ่งที่ดีที่เราจำเป็นต้องปฏิบัติ จริยธรรมมีความหมายในสองลักษณะคือ

ความหมายอย่างแคบ หมายถึง ศีลธรรมและคุณธรรม ศีลธรรม เป็นข้อห้าม ข้อยกเว้น เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักขโมย ฯลฯ หรือที่เราเรียก ศีล 5 ศีล 8 และศีล 227 เป็นต้น คุณธรรมเป็นข้อควรส่งเสริมเป็นสิ่งที่พึงประพฤติ คุณธรรมของเราได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างดี เช่น นิริ-โธตปปะ ฉันทะ-วิริยะ-จิตตะ-วิมังสา

ความหมายอย่างกว้าง หมายรวมถึงศีลธรรม คุณธรรม และความดีงามอื่น ๆ ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎหมาย เพราะกฎหมายเป็นเครื่องยืนยันศีลธรรมว่า ถ้าทำผิดศีลแล้วจะได้ผลไปในทางที่ไม่ดี เป็นความงามและเป็นความจริง การปฏิบัติให้อยู่ในลักษณะที่มีมารยาทอันพึงประพฤติ มีอุดมการณ์วิชาชีพ มีวินัย ความหมายอย่างกว้างหมายรวมถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย

จริยธรรม เป็นคำศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งคำนี้มาจากคำว่า Moral Moral หรือ Philosophy หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกภายนอกที่เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ ไม่เน้นด้านจิตใจ ดังนั้นจะไม่คลุมหลักศาสนาที่เน้นด้านจิตใจ จึงมีศัพท์ที่เน้นด้านจิตใจ คือคำว่าคุณธรรมมาเสริม ปัจจุบันจึงใช้คู่กันว่า คุณธรรมและจริยธรรม

พระเทพเวที (2532 : 1) อธิบายว่า จริยธรรมมาจากคำว่า “จริย” ซึ่งมาจากคำว่า “จร” ธาตุ แปลว่าเดินหรือท่องเที่ยวไป คำว่า “จร” เป็นไวยากรณ์กับคำว่า “ชีวิต” หรือ “ชีวิต” ซึ่งในทางรูปธรรมก็หมายถึงเคลื่อนไหว และในทางนามธรรม หมายถึงการดำเนินชีวิต ในภาษาไทยใช้ในความหมายที่แคบกว่าความหมายเดิม คือ หมายถึงความประพฤติ ซึ่งหมายถึงการแสดงออกภายนอกของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม ดังนั้น จริยธรรม หมายถึงการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

ประกาศรี สีนอำไพ (2535 : 24-25) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม หรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่น้อมนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมีมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2538 : 15) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความดีงาม สิ่งที่ควรประพฤติ (ไม่รวมความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ) คำว่า “จริยธรรม” เป็น “สมุหนาม” (คำเรียกรวม) ของสิ่งที่ควรประพฤติทั้งหลาย ถ้าจะกล่าวโดยละเอียด สิ่งที่ควรประพฤติเหล่านี้มีอะไรบ้างเรียกว่า คุณธรรม เช่น เมตตา เป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง กรุณาเป็นคุณธรรม ขันติเป็นคุณธรรมอีกข้อหนึ่ง ทั้งเมตตา กรุณา และขันติ รวมเรียกว่า จริยธรรม (เสฐียรพงษ์ วรรณปก อ่างในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538)

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V Good : 1973) จริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดี เป็นเกณฑ์มาตรฐานของความประพฤติในสังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง ผลของการกระทำพฤติกรรมนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นผิดหรือถูก โดยแต่ละระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมจะมีเกณฑ์การตัดสินใจของสังคมนั้น ๆ

จากความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ดังกล่าวสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักของการประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นเป็นไปตามค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ

จากความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ดังกล่าว สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงามแห่งการประพฤติตน และลักษณะอุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของบุคคลมาเป็นเวลานาน มีคุณค่าก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ยึดถือและปฏิบัติตาม อันนำมาซึ่งความเจริญของตนเองและสังคม ซึ่งคุณธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นเกิดจากการอบรมและปลูกฝัง

ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม ตลอดจนการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลอย่างกว้างขวาง เช่น ค่านึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนรวม เกร็ดเอาเปรียบกัน ละเลยต่อศีลธรรมอันดีงาม และนำมาซึ่งปัญหาสังคมอีกมากมาย ซึ่งปัญหาต่าง ๆ นั้น บุคคลทุกฝ่ายในสังคมต่างก็ให้ความสนใจและพยายามหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ ถึงแม้ทุกฝ่ายจะได้มีการพิจารณหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ก็ยังมีได้ลดน้อยลงไป แต่ยังมีนำมาซึ่งความวิตกกังวลของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

จากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ จึงทำให้ทุกฝ่ายมีความตื่นตัวและให้ความสนใจต่อการพัฒนาคุณธรรมของบุคคลเพิ่มขึ้น เพราะต่างยอมรับแล้วว่าคุณธรรม และจริยธรรมเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะคุณธรรมและจริยธรรมนั้นเป็นเครื่องกำหนดความเจริญ ความเสื่อมของสังคม สังคมที่เจริญจะมีคนทรงคุณธรรมอยู่มาก มีความประพฤติที่ดี มีการปฏิบัติที่ไม่เอารัดเอาเปรียบอยู่ ซึ่งทุกคนในสังคมแต่มีชีวิตที่มีความสงบสุขและมีแต่ความก้าวหน้า ส่วนสังคมที่มีแต่ความเสื่อม คนมีคุณธรรมน้อย ศีลธรรมจริยธรรมของประชาชนจะน้อยลงมีการประพฤติที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทุกคนในสังคมขาดความสงบสุข ในที่สุดสังคมนั้น ๆ ก็จะแตกสลาย

ดังนั้นการที่จะทำให้สังคมมีแต่ความเจริญทางด้านจิตใจ เป็นสังคมที่สงบสุข ไม่เอา รัดเอาเปรียบกันนั้น เราจึงควรปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคล การที่จะปลูกฝัง คุณธรรมให้เกิดขึ้นได้นั้น สถาบันใดบ้างที่จะมีส่วนช่วยในการปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ซึ่งสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะและวิธี การปลูกฝังที่แตกต่างกันไป จากภาพในอดีตการปลูกฝังคุณธรรมมักเกิดขึ้นภายในครอบครัว และวัดเป็นสำคัญ ซึ่งสภาพของสถาบันดังกล่าวนี้ได้ลดบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม อันเนื่อง มาจากบุคคลคลายความผูกพัน และมองความสำคัญของครอบครัวและวัดลดลงจากเดิม จึงเหลือ เพียงสถาบันเดียวที่เป็นที่คาดหวังว่าจะเป็นสถาบันที่สามารถปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมได้ อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด สถาบันนั้นก็คือ สถาบันการศึกษาหรือมหาวิทยาลัยนั่นเอง ซึ่งเป็น แหล่งการศึกษาที่จะให้ความรู้ทางด้านวิชาชีพและคุณธรรม และเป็นแหล่งอบรม สั่งสอน เสริม สร้าง พัฒนาจิตใจและปลูกฝังค่านิยมพื้นฐานให้บังเกิดขึ้นในตัวนักศึกษา เพราะนักศึกษาเมื่อเข้า มาสู่สถาบันการศึกษาจะได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูผู้ซึ่งมีหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการแล้ว ยังจะต้องให้การอบรมนักศึกษาในด้านศีลธรรมจรรยาและวัฒนธรรมที่พึงงามของสังคม

สมุน อมรวิวัฒน์ (2522 : 101-102) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการปลูกฝัง คุณธรรมให้แก่เด็กว่า ค่านิยมที่เราต้องการปลูกฝังไว้ในจิตใจของเด็กมากที่สุดคือ ค่านิยมทาง คุณธรรม และค่านิยมทางวัฒนธรรมมากกว่าค่านิยมทางด้านวัตถุ การปลูกฝังค่านิยมทาง คุณธรรมและวัฒนธรรมนั้นจะทำได้ด้วยการบอกอย่างเดี๋ยวย่อมไม่เกิดผล วิธีการปลูกฝังค่านิยมที่ ได้ผลคือ การให้เด็กได้พบกับสภาพการณ์จริงในโรงเรียน หรือพบกับสภาพการณ์จำลองใน ห้องเรียน ซึ่งสามารถจัดขึ้นได้

และ ชำ เลือง วุฒิจันทร์ (2524 : 7) ได้กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจ มนุษย์ จะต้องใช้เวลาในการฝึกหัดอบรมสั่งสอนโดยตรงและโดยอ้อมเป็นอันมาก สม่ำเสมอและ ยาวนาน และไม่สามารถจะวัดได้แน่นอนว่าใครมีคุณธรรมในจิตใจมากหรือน้อยเพียงไร การให้ การศึกษาทางด้านจริยธรรมแก่บุคคลอาจบรรลุผลสำเร็จได้ แต่คนนั้นมีจริยธรรมคืออยู่เสมอ อยู่ยาวนาน อยู่มากแค่ไหนขึ้นอยู่กับ การเกิดมีคุณธรรมขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้นมากน้อยอย่างไร

จากแนวคิดและความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมสามารถสรุปได้ว่า เมื่อสังคมมี ความเจริญทางด้านวัตถุสูงทำให้สภาพสังคมไม่สมดุล จึงเกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ ทำให้คน ขาดคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี ดังนั้น จึงควรได้มีการปลูกฝังคุณธรรมในจิตใจเด็ก โดยการอบรม สั่งสอนทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม ซึ่งการปลูกฝังนั้นจะต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานและ สม่ำเสมอ โดยการอบรมสั่งสอนให้คนเหล่านั้นมีคุณธรรมคืออยู่เสมอ

วิธีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

พฤติกรรมของมนุษย์สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ด้วยวิธีการที่เหมาะสม วิธีการที่นิยมคือ การปรับพฤติกรรม ซึ่งวิธีนี้จะช่วยในการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง และสามารถเพิ่มพฤติกรรมที่ต้องการได้โดยการอบรมสั่งสอนเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดี และเหมาะสม การอบรมสั่งสอนให้เป็นคนของสังคมนั้นได้มีนักการศึกษากล่าวถึงวิธีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้ไว้ด้วยกันหลายท่าน เช่น

เกียรติศักดิ์ อิชยานันท์ (อ้างถึงใน เทพไท ศรคำรณ, 2535) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังความสำนึก ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การให้ความรู้ค่านิยมที่จะปลูกฝัง คือ การให้ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังได้รับรู้หรือเข้าใจค่านิยมที่จะปลูกฝังว่าคืออะไร มีลักษณะอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรที่จะสามารถปฏิบัติตามค่านิยมเหล่านั้นได้

2. การสร้างเจตคติและศรัทธาต่อค่านิยมที่จะปลูกฝัง ซึ่งมีองค์ประกอบหลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดได้แก่ ตัวของผู้ทำหน้าที่ปลูกฝังนั่นเอง เพราะผู้ที่ได้รับการปลูกฝังมองเห็นและยึดถือ ผู้ที่ทำหน้าที่ปลูกฝังเป็นแบบอย่างในความประพฤติ หากผู้ปลูกฝังไม่ได้ทำในสิ่งที่ได้ให้การอบรมสั่งสอนแล้ว ความศรัทธาเชื่อถือในค่านิยมที่จะปลูกฝังก็หมดไป

3. การจัดกิจกรรมเพื่อการปฏิบัติ โดยกิจกรรมนั้นควรจะเน้นกิจกรรมง่าย ๆ นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ สัมพันธ์กับปัญหาและช่วยแก้ปัญหาทั้งส่วนตัวและส่วนรวมด้วย

4. การปฏิบัติตามค่านิยมที่จะปลูกฝัง ให้ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังค่านิยมได้ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมที่ได้จัดไว้แล้ว ย้ำการฝึกให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและฝังรากลึกกลายเป็นนิสัยในการประพฤติต่อไป

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างถึงใน สักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2525) ได้เสนอแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษาดังนี้

1. สร้างเสริมสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็ก ให้เด็กสามารถซึมซับค่านิยมที่ต้องการปลูกฝังเอง

2. ให้เด็กได้อยู่ใกล้ชิดตัวอย่างที่ดี

3. เสนอปัญหาให้เด็กคิด เมื่อเด็กเห็นปัญหาของคนอื่นหรือของสังคมก็จะได้นำมาเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง และเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวคือ ได้ศึกษาวิเคราะห์จนเกิดความสำนึก (Self-Realization) มากขึ้น

4. แสวงหาแบบอย่างวัฒนธรรมที่ดีงามและชี้ นำให้เด็กเข้าใจ
 5. จัดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาหาประสบการณ์จากวิชาการบางอย่าง เช่น วิทยาศาสตร์ ช่วยสร้างค่านิยมให้เด็กรักความจริง มีเหตุผล ศิลปะช่วยขัดเกลาให้จิตใจละเอียดอ่อน
 6. สร้างและปฏิบัติตามระเบียบวินัย อันหมายถึงค่านิยมที่ผู้ใหญ่และเด็กยอมรับนับถือร่วมกันเป็นวินัยที่มุ่งสร้างความมีวินัยให้แก่ตนเอง
 7. สนทนาวิสาสะในชีวิตประจำวัน นำเรื่องที่พบเห็นมาย่อให้เห็นคุณค่า พันธ์ Һันนาคินท์ (2523) ได้เสนอแนะวิธีการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมไว้ 3 ขั้นตอนดังนี้คือ
 1. สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นต่อจริยธรรมหรือค่านิยม ที่ต้องการให้เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การชี้ให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของสมบัตินั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตัวของครูที่จะต้องทำตัวให้เป็นแบบอย่างแก่นักศึกษา
 2. ให้ความรู้ว่าจริยธรรมและค่านิยมเหล่านี้หมายความว่าอย่างไร มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร มีขอบเขตเพียงใด
 3. ย้่วยให้ปฏิบัติตามจริยธรรมและค่านิยมนั้น และมีการติดตามปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องทั้งในและนอกสถาบัน
- ลัดดา เสนาวงษ์ (2532) ได้เสนอแนววิธีการปลูกฝังคุณธรรมดังนี้
1. ผู้ปฏิบัติงานสร้างเสริมคุณธรรม ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี หมายถึง มีทัศนคติที่ดีและมีความศรัทธาต่อคุณธรรมเหล่านั้นก่อน เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น
 2. การจัดสิ่งแวดล้อมที่แสดงให้เห็นถึงคุณธรรม เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคม ดังนั้นปัจจัยในการพัฒนาคุณธรรม นักศึกษาก็คือ การจัดสิ่งแวดล้อมทุกอย่างในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็น “คน” ให้เอื้อต่อการพัฒนา
 3. การให้ความรู้เรื่องคุณธรรม หมายถึง การให้นักศึกษาได้รู้จัก เข้าใจว่าคุณธรรมที่ต้องการนั้นคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มีวิธีการอะไรบ้างจึงจะสามารถปฏิบัติตามคุณธรรมเหล่านั้นได้ เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของอาจารย์โดยตรงที่จะต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่นักศึกษา
 4. การทำให้นักศึกษาเกิดความสำนึกในความบกพร่องของตนที่มีอยู่และยอมรับปฏิบัติตามคุณธรรมที่ต้องการ ซึ่งอาจทำได้โดยอาศัยกิจกรรมหลายแบบ เช่น การให้วิจารณ์ตนเอง การจัดกิจกรรมสังคมมิติ เป็นต้น

5. การฝึกและปฏิบัติตามคุณธรรมที่จะพัฒนา ซึ่งควรเป็นกิจกรรมที่สามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้ สัมพันธ์กับปัญหา เช่น การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ การฝึกกรรม การปฏิบัติตามระเบียบวินัย เป็นต้น

จากการศึกษาวิธีการปลูกฝังคุณธรรมของนักศึกษาที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปวิธีการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษาได้นั้น พอสรุปได้ดังนี้

1. ต้องสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่คุณธรรมและจริยธรรมนั้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรม โดยให้เกิดการรับรู้และเข้าใจถึงคุณธรรมที่ต้องการมีลักษณะอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรที่จะปฏิบัติตามค่านิยมเหล่านั้นได้

2. จัดสิ่งแวดล้อมให้มีความเหมาะสมกับการปลูกฝังคุณธรรม เพราะสภาพแวดล้อมนั้นมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยนักศึกษาจะค่อยซึมซับคุณธรรมจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่โดยไม่รู้ตัว

3. ทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อจะชี้นำนักศึกษาให้เข้าใจคุณธรรมที่ดีที่เหมาะสมเพื่อจะได้นำไปฝึกปฏิบัติ

4. การปลูกฝังคุณธรรมให้กับเด็กจะต้องคำนึงถึงวัยและขั้นตอนการพัฒนาจริยธรรม นอกจากวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ยังมีแนวความคิดและพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรม ที่เสนอโดยนักการศึกษาและนักจิตวิทยาที่แตกต่างกัน 4 วิธี (ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโณ 2530 : 20-30)

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification ย่อว่า VC) ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่าดีงามถูกต้อง และควรแก่การยึดถือ กระบวนการ VC มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนพบด้วยตนเองว่าหลักการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดีที่ถูกที่ควรตามธรรมชาติของตนเองเป็นอย่างไร

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎี VC คือ การช่วยให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในความเชื่อในทัศนคติในพฤติกรรมและในความรู้สึกของตนเอง หน้าที่ของครูในการปลูกฝังค่านิยมคือการชี้นำ หรือจัดการให้มีการชี้นำเพื่อให้นักเรียนเกิดการจุกคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning ย่อว่า MR) มีแนวคิดพื้นฐานตามธรรมชาติของโคลเบอร์ก จริยธรรมหมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินใจดีผิดของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์นี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาหรือผูกพันกับอายุของบุคคล

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามทฤษฎีของทฤษฎี MR คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎเกณฑ์การตัดสินใจที่ถูกต้องด้วยเหตุในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎเกณฑ์สังคมตามทฤษฎีนี้ การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่อาจกระทำด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดู จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้น และตามระดับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุ กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎี MR ในการปลูกฝังจริยธรรมในชั้นเรียนคือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนทฤษฎี

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification ย่อว่า BM) วิธีการของ BM ตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามความคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และถ้าหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning ย่อว่า SL) ถือว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม มีแนวความคิดพื้นฐานว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการฟังคำบอกเล่าและการอ่านบันทึกของผู้อื่น การเรียนรู้ประเภทหลังนี้ช่วยให้มนุษย์มีความรู้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

วิธีการปลูกฝังจริยธรรม โดยการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกรรมอะไร และผลกรรมนั้นน่าปรารถนาเพียงไร การจัดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ จริยธรรมนี้จะต้องจัดให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างและคำบอก และถ้าหากคำบอกมีลักษณะเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างที่ประสบด้วยแล้ว การเรียนรู้ก็จะเกิดในลักษณะที่ตรงเป้าและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรม

สถาบันการศึกษาถือได้ว่าเป็นแหล่งรวมความรู้และวิทยาการต่าง ๆ จนจะทำให้เป็นที่คาดหวังของสังคมเป็นอย่างสูงว่า สถาบันเป็นที่มีบทบาทในการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม

และจริยธรรมแก่นักศึกษา แต่ก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าการเรียนรู้ทางคุณธรรมและจริยธรรมของ นักศึกษามีได้ถูกจำกัดอยู่แต่สิ่งที่สอนภายในสถาบันการศึกษาเท่านั้น ยังมีสถาบันอื่น ๆ ที่จะ ปลุกฝังคุณธรรมให้เกิดแก่นักศึกษาได้แก่ สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับนักศึกษา มาตลอด ซึ่งถือได้ว่าสถาบันครอบครัวก็เป็นแหล่งที่จะปลุกฝังคุณธรรมให้เกิดแก่นักศึกษาได้เป็น อย่างดี นอกจากสถาบันครอบครัวแล้วยังมีสถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า กัน และมีความรับผิดชอบในการสร้างบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ในตัวนักศึกษาคือ มหาวิทยาลัย และภายในมหาวิทยาลัยก็จะปลุกฝังและส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษา ดังจะได้กล่าว ต่อไปนี้

1. หลักสูตร

หากเปรียบเทียบความมุ่งหมายทางการศึกษาเป็นอุดมคติ อุดมการณ์ความใฝ่ฝันของ บุคคลแล้ว หลักสูตรก็เปรียบกับโครงการของการปฏิบัติเพื่อให้อุดมคตินั้นบรรลุถึงผลสำเร็จ หรือ หากจะเปรียบเทียบความมุ่งหมายทางการศึกษาเป็นผลที่มุ่งบ้างแล้ว หลักสูตรก็เปรียบได้กับมรรควิธีที่ จะนำความมุ่งหมายดังกล่าวไปสู่ความสำเร็จ (สุมิตร คุณานุกร : 2520) การจัดการศึกษาใน ประเทศใดก็ตามจะไม่สำเร็จลุล่วงไปตามกำหนดไว้ ถ้าไม่มีหลักสูตรเป็นโครงการและเป็นแนวทาง ในการให้การศึกษานั้นต้องสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะเน้นการให้การศึกษาด้านวิชาการ และการให้ความ สำคัญในการฝึกฝนให้มีทักษะในทางวิชาชีพ เพื่อสร้างความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของ ประเทศ การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพื่อที่จะผลิตบัณฑิตที่มีความสมบูรณ์ได้นั้น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องจัดหลักสูตรให้มีความเหมาะสม ซึ่งหลักสูตรการศึกษาจะมีจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนก็คือ การผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีความรู้และเป็นพลเมือง ที่ดีของสังคม ดังนั้นการที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีได้นั้นในเนื้อหาของแต่ละวิชาซึ่งอยู่ในหลักสูตรจะบอกถึง ขอบเขตเนื้อหาของแต่ละวิชาเพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะ และคุณธรรม ซึ่งหลักสูตรในแต่ละวิชาที่ กล่าวถึงจะต้องมีความสัมพันธ์กับการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นภาคปฏิบัติที่อาจารย์จะนำไป ปฏิบัติต่อไป การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นมีเป้าหมายที่สำคัญก็คือการผลิตบัณฑิตที่มี คุณภาพ ซึ่งกลไกการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามความต้องการของ สังคมได้นั้นก็คือ หลักสูตร หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษาให้เป็นผู้มี ความรู้ การเป็นคนดี การมีรสนิยมรู้จักเลือกวิเคราะห์เพื่อการสร้างสรรค์ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2524) ซึ่งคุณสมบัติที่กล่าวมานี้เป็นคุณสมบัติโดยทั่วไปของบัณฑิต การที่จะทำให้เกิดคุณสมบัติ ดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลักสูตรเป็นสำคัญ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนคือ

หมวดวิชาชีพ (Professional Education) เป็นเนื้อหาความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนรู้ทำความเข้าใจและปฏิบัติได้ในวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่ง เช่น ครู แพทย์ วิศวกร สถาปนิก

หมวดวิชาชีพการศึกษาทั่วไป (General Education) เป็นเนื้อหาความรู้รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีทัศนคติและบุคลิกที่กว้างขวาง ไม่คิดแคบเฉพาะในสาขาวิชาชีพของตน มีความรับผิดชอบ สร้างเสริมคุณธรรมด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมให้เป็นคนที่สมบูรณ์ขึ้น ประกอบวิชาชีพของตนได้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

หมวดวิชาเลือก (Elective Courses) ในวิชาเลือกนั้นก็มีความสำคัญส่วนหนึ่ง เพราะเป็นการให้โอกาสแก่ความสนใจที่กว้างขวางและแตกต่างกันของผู้เรียน โดยทั่วไปวิชาเลือกมักจะมีในหลักสูตรวิชาชีพและวิชาการศึกษาทั่วไปอยู่แล้ว ในบางสาขาเปิดวิชาเลือกอื่น ๆ เพิ่มเติมให้ นอกเหนือไปจากสาขาเฉพาะ

จากหมวดวิชาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ มีจุดมุ่งหมายที่ใกล้เคียงกันและเหมือนกันก็คือ การผลิตบัณฑิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและคุณธรรม อันนำมาซึ่งประสิทธิภาพของบัณฑิตที่ควรเน้น

การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษานั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญคือ ตัวผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งจะดำเนินการสอนได้ดีและมีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้เรียนและผู้สอนจะต้องให้ความร่วมมือ ซึ่งผู้สอนจะทำหน้าที่แนะนำให้ความรู้และอบรมเพื่อพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้มีความรู้และเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม โดยการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญ เห็นคุณค่าและเห็นความสำคัญของสิ่งที่จะเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจเพิ่มขึ้น การจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปแล้วพบว่าผู้สอนจะกำหนดจุดมุ่งหมายไปทางด้านความรู้หรือเนื้อหาวิชาการเพียงอย่างเดียว ซึ่งก็ถือว่ามีความเหมาะสมแต่ก็แคบเกินไป การที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายการสอน ควรให้ครอบคลุมความรู้ ความคิด ทัศนคติ ค่านิยมและทักษะต่าง ๆ (ไพฑูริย์ สีนลาร์จน์ : 2524) การจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมนั้นจะต้องให้มีความสอดคล้องกับการผลิตบัณฑิตที่ว่า **ความรู้คู่คุณธรรม** ซึ่งผู้สอนจะต้องพิจารณาและหาแนวทางเพื่อจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสม

การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นสามารถทำได้หลาย ๆ วิธีขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของอาจารย์ผู้สอนและจุดมุ่งหมายของเนื้อหาวิชานั้นว่าต้องการให้เกิดการเรียนรู้ อะไรบ้างกับผู้เรียน ซึ่งการจัดการเรียนการสอนนั้นจะเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจทางด้านวิชาการมากกว่ามุ่งเน้นทางด้านคุณธรรม จึงพบว่าการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดคุณธรรมนั้นมีน้อยมาก อาจารย์ผู้สอนควรจะมีการสอนคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักศึกษาให้มากขึ้น เพราะถ้าไม่มีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นคุณธรรมให้เกิดในนักศึกษาแล้ว เราก็จะพบกับสภาพปัญหาของการขาดคุณธรรมในนักศึกษาที่เป็นปัญหากับสังคมเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งการเรียนการสอนของอาจารย์นั้นควรจะมีการสอดแทรกคุณธรรมลงในเนื้อหาวิชา หรือพบเนื้อหาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องกับคุณธรรม อาจารย์ผู้สอนควรที่จะสอดแทรกคุณธรรมเหล่านั้นลงในจิตสำนึกของนักศึกษา ซึ่งมีแบบการสอนแบบต่าง ๆ ที่ช่วยในการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้น ได้แก่

1. วิธีการสอนประเภทให้ครูเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นวิธีที่ครูอาจารย์เป็นผู้จัดและดำเนินการสอนโดยตรง ซึ่งจะเห็นว่าครูอาจารย์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในห้องเรียนและต้องการให้นักศึกษาจดจำเนื้อหาวิชาหรือสิ่งที่ครูได้สอนให้ อันได้แก่ คุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นในใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะนำไปสู่ผู้ที่มีคุณธรรม วิธีการสอนประเภทนี้ได้แก่ การบรรยาย การถามตอบ การมอบหมายงานและการจัดบันทึกและการท่องจำ

2. วิธีการสอนประเภทให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลาง เป็นวิธีที่ครูอาจารย์ไม่ได้สอนโดยตรงหรือไม่ได้ผูกขาดการสอนแต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นวิธีการสอนที่ครูพยายามให้นักศึกษามีประชาธิปไตยในการเรียนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น ช่วยทำให้สภาพบรรยากาศในห้องเรียนดีขึ้น ครูอาจารย์เป็นกันเองกับนักศึกษา ทำให้สามารถให้การแนะนำและอบรมปลูกฝังกันอย่างใกล้ชิดทั้งด้านเนื้อหาวิชา ตลอดจนคุณธรรมที่ควรปลูกฝัง วิธีการสอนแบบนี้เป็นเพียงการให้การแนะนำและนักศึกษานำคำแนะนำเหล่านี้ไปปรับปรุงหรือพัฒนาเพื่อให้เกิดความคิดที่ดี ซึ่งการสอนแบบนี้จะช่วยให้นักศึกษาเกิดประสบการณ์มากขึ้น ได้แก่ การสอนอภิปราย การสอนแบบสาธิต การศึกษาค้นคว้าและรายงาน

การปลูกฝังคุณธรรมในนิสิตนักศึกษาสามารถทำได้หลาย ๆ วิธีขึ้นอยู่กับผู้สอนจะเลือกวิธีการใดให้ความเหมาะสมกับนักศึกษาเพื่อให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม ซึ่งโดยทางปฏิบัติแล้วอาจารย์ผู้สอนจะเลือกวิธีดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ นิสิตนักศึกษา ได้แก่

1. พิจารณาจากเนื้อหาในวิชาและสอดแทรกความรู้ ด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่พบในเนื้อหาวิชา

2. จัดประสบการณ์ทางด้านคุณธรรมและสอดแทรกคุณธรรม เพื่อจะได้เกิดการเรียนรู้
3. การมอบหมายงาน เพื่อให้ให้นักศึกษาได้มีส่วนในการเรียนรู้ด้วยตนเองและได้รับการฝึกฝน
4. การแสดงตนให้เป็นตัวอย่าง ซึ่งผู้สอนจะเป็นหลักสำคัญในการเรียนแบบ การจัดการเรียนการสอนก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะปลูกฝังคุณธรรมให้แก่บัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีความรู้คู่คุณธรรม

การสอดแทรกความรู้ด้านคุณธรรมในการเรียนการสอน

ในการปลูกฝังให้นิสิตเป็นผู้มีจริยธรรมนั้น อาจารย์ในมหาวิทยาลัยจะต้องคำนึงได้เสมอว่า การปลูกฝังให้นิสิตเป็นผู้มีคุณธรรม มิใช่หน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ การสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้กับนิสิต ต้องใช้ระยะเวลาและต้องกระทำทุกครั้งที่มีโอกาส ซึ่ง ชม ภูมิภาค (2525 : 206) กล่าวว่า “ครูทุกคนที่สอนวิชาต่าง ๆ นั้นจะต้องคิดว่าสอนคน ไม่ใช่สอนวิชาการอย่างเดียว มีเหตุการณ์ใดที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม ครูก็ต้องถือโอกาสสอดแทรกทันที เป็นการสอนตามสภาพการณ์” การสอดแทรกคุณธรรมในการสอนวิชาอื่น ๆ อาจทำได้หลายวิธีในเวลาเดียวกัน เช่น กิริยาวาจาของอาจารย์ผู้สอน การจัดระบบระเบียบเนื้อหาวิชาที่สอน เช่น ในการสอนวรรณคดี ย่อมจะมีบทเรียนทางคุณธรรมที่อาจารย์ผู้สอนสามารถจะหยิบยกขึ้นมาให้นิสิตพิจารณาได้ นอกจากนี้อาจารย์ผู้สอนยังสามารถหาโอกาสสร้างเสริมคุณธรรมให้กับนิสิตได้ในทุก ๆ ครั้งที่สถานการณ์อำนวย อาจารย์ผู้สอนควรจะให้บทเรียนทางคุณธรรมแก่นิสิตทันทีไม่ว่าจะเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

วรรณิ ศิริโชติ (2527) ได้กล่าวถึงการสอนคณิตศาสตร์สัมพันธ์กับคุณธรรมว่า ครูสอนคณิตศาสตร์ควรศึกษาและฝึกฝนตนเองให้นำคุณธรรมไปแทรกในเนื้อหาคณิตศาสตร์แต่ละเรื่องแต่ละข้อ เท่าที่จะทำได้หรืออาจนำโจทย์ปัญหาคณิตศาสตร์ในแบบฝึกหัดระดับชั้นต่าง ๆ มาปรับปรุงโดยกำหนดขอบเขตจากตัวบุคคลและเริ่มจากสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุด เพื่อใช้เป็นประเด็นในการสอนและสอดแทรกคุณธรรม

ยุพิน พิพิธกุล (2530) ได้กล่าวถึงการสอนวิชาอื่น ๆ ให้สัมพันธ์กับคุณธรรมนั้น ผู้สอนอาจจะนำหลักธรรม คติธรรมแทรกไว้ในเนื้อหาวิชานั้น ๆ จะต้องพยายามจัดสิ่งแวดล้อมให้

ผสมกลมกลืนกัน ไม่ใช่การสอนเนื้อหาคณิตศาสตร์จบแล้วจึงสอนหัวข้อคุณธรรม ผู้สอนควรสอดแทรกไประหว่างการดำเนินการสอน คุณธรรมนั้นสำคัญอยู่ที่การประพฤติดี คิดดี ฉะนั้นเพื่อให้ นักศึกษาประพฤติดี คิดดี ในทุกโอกาส อาจารย์ผู้สอนทุกคนจึงควรรู้จักวิธีการสอนที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ผู้สอนทุกคนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นผู้นำที่ดีทางคุณธรรมแก่นักศึกษาด้วย

สภาพแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยหรือสถานศึกษาที่นับได้ว่าเป็นสังคมย่อยสังคมหนึ่ง ซึ่งนักศึกษาจะต้องใช้ชีวิตในสถานศึกษาอยู่ระยะหนึ่งของชีวิตและในวันหนึ่ง ๆ ในระยะที่กำลังศึกษาเล่าเรียนนี้จะใช้เวลาเพียงส่วนหนึ่งในสถานศึกษา ซึ่งทำให้เกิดความผูกพันเหมือนกับว่าได้อยู่ในสถานศึกษาตลอดเวลา เป็นที่ยอมรับว่าสถานศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเป็นที่อบรมกล่อมเกลานักศึกษาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมดี เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ 2524 : 139-144) ดังนั้น สิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาจึงเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลต่อการฝึกอบรม กล่อมเกล่า ส่งเสริมและปลูกฝังให้นักศึกษามีลักษณะตามที่สังคมและประเทศชาติต้องการ ซึ่งแอสติน (Astin) กล่าวว่าสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัย (College environment) นั้นมีความหมายถึงลักษณะใด ๆ ก็ตามที่สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นสิ่งเร้าที่มี ศักยภาพ อันมีอิทธิพลและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แก่นักศึกษา (Astin : 1968) ดังนั้น สถานศึกษามีหน้าที่ที่จะต้องจัดและพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในสถาบันเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้บังเกิดผล จึงนับได้ว่าสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยนับว่าเป็นสิ่งที่เราจะมองข้ามไปไม่ได้ ดังเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น เพราะการที่นักศึกษาได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดึงมาเป็น การฝึกฝนและส่งเสริมความมีระเบียบวินัย ความสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ 2524 : 101) การที่มหาวิทยาลัยมีสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมนั้น จะเอื้ออำนวยต่อการอบรมสั่งสอนและการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักศึกษา เพื่อให้เป็นคนดีของสังคมตามความมุ่งหมายของสังคม

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตรซึ่งจัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับนักศึกษาให้เป็นผู้มีความรู้กว้างขวางทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ซึ่งกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัดขึ้นนั้นส่วนใหญ่เกิดจากความสนใจของนักศึกษา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ นอกเหนือจากหลักสูตรปกติ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะส่งเสริมประสบการณ์ทางวิชาชีพ ส่งเสริมพละนาamay ปกป้องคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ของนิสิตนักศึกษา เพื่อให้เป็นบัณฑิตที่มีความเจริญงอกงามทั้งด้านสติปัญญา ร่างกายและจิตใจ ดังนั้นนักวิชาการจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนิสิตนักศึกษาไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตนักศึกษา
2. เพื่อส่งเสริมความสามัคคีในหมู่นิสิตนักศึกษา
3. เพื่อปลูกฝังและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์อันดีงามของชาติ
4. เพื่อส่งเสริมพละนาamay และพัฒนาบุคลิกภาพ
5. เพื่อส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษายำเหี่ยวประนีประนอมร่วมกัน
6. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของสถานศึกษา (ทบวงมหาวิทยาลัย : 2536)

จากวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมนักศึกษาเพื่อพัฒนาคุณสมบัติ เสริมสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ มีวิจารณญาณ เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและมีคุณธรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัดขึ้นภายในมหาวิทยาลัย โดยมีมหาวิทยาลัยเป็นผู้จัดหรือนักศึกษาเป็นผู้จัดกิจกรรมเหล่านั้นขึ้นมาก็ตาม กิจกรรมนักศึกษาสามารถที่จะส่งเสริมและพัฒนา นิสิตนักศึกษาให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์ ซึ่งสมุน อมรวิวัฒน์ (2532) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นเป็นการส่งเสริมศีลธรรมแก่นิสิตนักศึกษาในทางอ้อม เพื่อจะได้ปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดแก่นักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชนิวรรณ ชูสถาน 2531 ที่ว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรมีส่วนช่วยพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้ ดังนั้นจากแนวความคิดและเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ กิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นมีส่วนในการอบรมส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้มีคุณธรรมและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นก็จะเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดขึ้นนอกเหนือไปจากการเรียนการสอนที่ได้กล่าวมา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุเทพ ชูสีมา (2527 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักการศึกษา ครูพลศึกษาและบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรมที่เกิดจากการศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็นนักศึกษา 234 คน ครูพลศึกษา 164 คน และบุคคลทั่วไป 207 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 605 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมที่เกิดจากการกีฬา ในด้านความเชื่อมั่น ความเข้มแข็ง ความสุขุม รอบคอบ ความมีเหตุมีผล ความอดทน และความมีระเบียบวินัย ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษา ครูพลศึกษาและบุคคลทั่วไปมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมที่เกิดจากการกีฬาในระดับเห็นด้วยดังนี้

ก. คุณธรรมที่เกิดจากการกีฬาประเภทสร้างความเจริญให้แก่ตนเอง ได้แก่ กีฬาที่ส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเอง มีจิตใจเข้มแข็ง มีความมานะพยายาม มีระเบียบวินัยในตนเอง มีความสุขุมรอบคอบ เป็นผู้นำที่ดี รู้จักฟังตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ

ข. คุณธรรมที่เกิดจากการกีฬาประเภทส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ระหว่างบุคคล ได้แก่ กีฬาที่ส่งเสริมให้บุคคลมีความร่วมมือในหมู่คณะ รักชื่อเสียงของหมู่คณะ มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

ค. คุณธรรมที่เกิดจากการกีฬาประเภทส่งเสริมชาติบ้านเมือง ได้แก่ กีฬาก่อให้เกิดความสามัคคีของชนในชาติ มีความรักชาติและส่งเสริมความเข้าใจอันดีของชนในชาติ ส่งเสริมให้บุคคลมีจิตใจสูง โดยใช้กีฬาเป็นสื่อ ในระดับมหาวิทยาลัยเห็นด้วยโดยการใช้กิจกรรมกีฬาเป็นสื่อในการปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงชั้นอุดมศึกษา โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของเพศ วัย และระดับสติปัญญาของผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬา

สุกัญญา ศรีเมืองรณ (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของอาจารย์ สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ในการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูตามการรับรู้ของผู้บริหารและอาจารย์ โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่เป็นผู้บริหาร 159 คน และอาจารย์ 291 คน ผลการวิจัยพบว่า บทบาทที่เป็นจริงของอาจารย์สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ในการพัฒนาคุณธรรม นักศึกษาครูรวมทุกด้านตามการรับรู้ของผู้บริหารและอาจารย์อยู่ในระดับปานกลาง ($X = 3.10, 3.23$) ส่วนบทบาทที่คาดหวังรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($X = 4.55, 4.50$) ส่วนการรับรู้ต่อบทบาทที่เป็นจริงของอาจารย์สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ในการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูรวมทุกด้านนั้นพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์มีการรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยอาจารย์รับรู้ว่าอาจารย์

มีการปฏิบัติจริงในการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูรวมทุกด้านมากกว่าผู้บริหารรับรู้ ส่วนบทบาทที่คาดหวังรวมทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูรวมทุกด้านตามการรับรู้ของผู้บริหารและอาจารย์อยู่ในระดับปานกลาง ($X = 3.21, 3.19$)

กำพล ชูรัตน์ (2528 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องจริยธรรมและศักยภาพของการปฏิบัติจริยธรรมของนักศึกษาวิทยาลัยครูภาคตะวันตก โดยสุ่มตัวอย่างจากประชากร 400 คน โดยใช้แบบสำรวจของ ชัยพร วิชชาวุธกับคณะ เพื่อสำรวจการปฏิบัติจริยธรรมของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่าการปฏิบัติจริยธรรมของนักศึกษาที่ทำบ่อย ๆ ได้แก่ การปรับปรุงตนเอง การปลอบใจตนเอง ความรู้สึกผิด ความรู้ตัวไม่ประมาณ การสำรวจตนเอง การปรุงแต่งร่างกาย ความมีวินัยต่อตนเอง ความขยันหมั่นเพียรและการปฏิบัติจริยธรรมที่เคยทำน้อยที่สุดคือ ความพอใจในตนเอง ส่วนศักยภาพของการปฏิบัติจริยธรรมของนักศึกษาที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ การปรับปรุงตนเอง การรักษาสุขภาพตนเอง ความรู้สึกไม่ประมาณ

สมเดช มุงเมือง (2526 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาธรรมจริยา 4 ประการของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็น นิสิตชั้นปีที่ 1 กับชั้นปีที่ 4 คณะวิทยาศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ปีการศึกษา 2525-2526 จำนวน 451 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นตามทฤษฎีพัฒนาการทางธรรมจริยาของโคลเบอร์ก ผลการวิจัยพบว่า

1. นิสิตชั้นปีที่ 1 กับนิสิตชั้นปีที่ 4 มีพัฒนาการทางธรรมจริยารวมทั้ง 4 ประการไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .50 แต่เมื่อแยกพิจารณาธรรมจริยาแต่ละด้านพบว่า นิสิตชั้นปีที่ 4 มีพัฒนาการทางธรรมจริยาด้านการรักษาความสัจเพียงด้านเดียว ซึ่งแตกต่างกับนิสิตชั้นปีที่ 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นิสิตชายและนิสิตหญิงมีพัฒนาการทางธรรมจริยาในแต่ละด้านและรวมทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นิสิตคณะวิทยาศาสตร์กับคณะศึกษาศาสตร์มีพัฒนาการทางธรรมจริยารวมทั้ง 4 ประการไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เมื่อแยกพิจารณาธรรมจริยาแต่ละด้านพบว่า นิสิตคณะศึกษาศาสตร์มีพัฒนาการทางธรรมจริยาด้านความอดทนเพียงด้านเดียว ซึ่งแตกต่างกับคณะวิทยาศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศกับระดับการศึกษาของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ริกซ์ เบตตี โจแอน (Glick, Betty Joan 1989 : 173) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของค่านิยมในการส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ของอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา โดยศึกษาว่าอาจารย์มีความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษา ศึกษาระหว่างนิสิตนักศึกษาเป็นคู่ ๆ และดูว่ามีการส่งเสริมและสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนิสิตนักศึกษาหรือไม่ ได้ทำการสำรวจในปี พ.ศ. 1987 โดยใช้ Follow-up Survey of College เป็นเครื่องมือและในปี 1980 ใช้เครื่องมือ Faculty Survey ซึ่งจัดทำขึ้นโดย The Higher Education Research Institute Freshman (FUS) ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซึ่งเครื่องมือทั้ง 2 นี้เป็นเครื่องมือมาตรฐานและใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอย โดยดูว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาเกิดขึ้นได้จากการที่มีค่านิยมตรงกันหรือไม่ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษานั้นจะมีผลต่อการพัฒนาค่านิยม จะเกิดขึ้นในลักษณะพื้นฐานทางสังคมเท่านั้น ลักษณะของอาจารย์ ลักษณะของนิสิตนักศึกษา ลักษณะที่เฉพาะของอาจารย์และนักศึกษาเป็นคู่ ๆ นั้นมีความสัมพันธ์ด้วยลักษณะโครงสร้างของสถาบันที่เขาศึกษานั้น ผลปรากฏว่ามีบทบาทน้อยกว่าลักษณะเฉพาะ อาจารย์กับนิสิตนักศึกษานั้นมีการปฏิสัมพันธ์กันและมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวิจัย โดยสรุปถ้าหากมีการพัฒนานิสิตนักศึกษานั้นจะต้องขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของอาจารย์และนักศึกษาเป็นคู่ ๆ และขึ้นอยู่กับลักษณะนักศึกษาเป็นคู่ ๆ เพราะการพัฒนาและความสัมพันธ์นั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงสังคม

คอนเนลลี่ เจม ฟรานซิส (Conneely, James Francis 1992 : 167) ได้ทำการศึกษา บทบาทของการพัฒนานักการอุดมศึกษาที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาระดับปริญญาตรี เรื่องราวที่เกี่ยวกับการพัฒนาค่านิยม จริยธรรม นิสิตนักศึกษานั้นจะปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ ไว้มากมาย พูดถึงว่าสถาบันฝึกฝนอย่างไร พัฒนานักศึกษาอย่างไร บุคลากรนักศึกษานั้นจำเป็นต้องมีบทบาทที่สำคัญและทำอย่างไม่มีหยุดนิ่ง การที่จะชี้ให้เห็นว่าบทบาทการพัฒนาเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยหรือไม่โดยการสำรวจข้อกระทงของแบบสอบถาม ซึ่งทั้งหมด 32 ข้อ โดยส่งให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 700 คน ที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี 400 คน และผู้บริหารกิจการนักศึกษาที่ทำงานร่วมกับนิสิตนักศึกษาจำนวน 300 คน จากมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย 100 แห่งที่มีการศึกษา 4 ปีทั่วทั้งสหรัฐอเมริกา ผลปรากฏว่า จากตัวแปรอายุ ชนชาติ ว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อสมมุติฐานที่ว่ามหาวิทยาลัยมีบทบาทสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรม นักศึกษาระดับปริญญาตรีหรือไม่และพบว่าตัวแปรที่เป็นเพศนั้นมีความสำคัญมากต่อเรื่องนี้ ส่วนเรื่องของประเภทสถาบันที่ขึ้นอยู่กับรัฐบาล ศาสนา และมีตัวแปรที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ว่านักศึกษามองอย่างไร และผู้ที่ทำงานกับนักศึกษามองอย่างไร ซึ่งการมองนั้นจะต้องมองให้ตรงกัน ถ้าหากมองไม่ตรงกันก็จะไม่ช่วยในการพัฒนา จากการวิจัยครั้งนี้ผู้ทำงานกับนิสิต นักศึกษานั้นมีบทบาทที่สำคัญที่สุดต่อการพัฒนาเหตุผล จริยธรรม และมีความสัมพันธ์หลักเกี่ยวกับบรรยากาศทางจริยธรรมของสถาบัน

เซอร์โร โรเบิร์ต ซี (Serow-Rober-C. 1990 : 53-66) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสัมพันธ์ของสถาบันในการให้บริการชุมชน โดยทำการสำรวจจนิสิต นักศึกษาจำนวน 1960 คน ในสถาบัน ทำการสำรวจกิจกรรมอาสาพัฒนาชุมชนผลปรากฏว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างความถี่ของการให้บริการแก่ชุมชน มีความสัมพันธ์กับตัวนักศึกษาแต่ละคน และสัมพันธ์กับลักษณะของนิสิตนักศึกษาแต่ละคน และสัมพันธ์กับลักษณะของสถาบันด้วย ซึ่งตัวแปรที่พบที่มีความสำคัญได้แก่ ค่านิยมทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการให้บริการนั้น แต่พบว่าการประสบความสำเร็จทางด้านวิชาชีพนั้นมีความสัมพันธ์ในทางลบ

เดอตัน จอห์น ซี (Dalton-Jon-C 1989 : 180-186) ได้ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมกลุ่มเพื่อนเกี่ยวกับค่านิยมของนักศึกษา การที่จะเข้าใจอิทธิพลวัฒนธรรมกลุ่มเพื่อนที่มีต่อการกระทำเพื่อก่อให้เกิดกลยุทธ์เพื่อการพัฒนา งานที่สำคัญสำหรับผู้ทำงานกับนักศึกษาเกี่ยวข้องกับการฝึกฝนและการพัฒนาให้เกิดความตระหนักทั้งค่านิยม และพัฒนาการทางค่านิยมของนิสิตนักศึกษาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของปกติวิสัยในกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มเพื่อนและ กลยุทธ์ที่จะเกิดการฝึกฝนและการพัฒนา

จากแนวคิด หลักการ ตลอดจนงานวิจัยที่ได้เสนอไว้ข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า การปลูกฝังคุณธรรมเป็นกระบวนการหนึ่งในการส่งเสริมคุณธรรมให้เกิดแก่นิสิต ในการปลูกฝังคุณธรรมนั้นทุกขั้นตอนจะต้องร่วมกันดำเนินการในการปลูกฝังคุณธรรม อันจะประกอบไปด้วย ด้านหลักสูตร การเรียนการสอน กิจกรรมนิสิต และสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัย ซึ่งการปลูกฝังคุณธรรมนั้น สามารถที่จะใช้วิธีการในการปลูกฝังคุณธรรมได้ด้วยกันหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการปลูกฝังคุณธรรม

การปลูกฝังคุณธรรมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือกำเนิดมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระราชประสงค์ให้เชื้อพระวงศ์ ราชตระกูลได้รับการฝึกอบรมในด้านการศึกษา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโรงเรียนสวนกุหลาบขึ้นในปี พ.ศ. 2427 และในปี พ.ศ. 2445 พระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อฝึกอบรมลูกขุนนาง ผู้ดีทั้งหลายได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก เมื่อปี พ.ศ. 2453 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการประกาศยกโรงเรียนขนาดเล็กขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน โดยจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มีแขนงวิชาต่าง ๆ ถ้าถือตามพระราชดำริดังกล่าวมาแล้ว โรงเรียนข้าราชการพลเรือนนี้ก็คือที่มาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2459 ในระยะเริ่มแรก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดสอนเพียง 4 คณะ ได้แก่ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ ต่อมาเมื่อมหาวิทยาลัยเจริญก้าวหน้ามากขึ้น และได้ขยายสาขาที่เปิดสอนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันทำการเปิดสอนถึง 16 คณะ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายวิชาการ 2535 : 3) มีจุดมุ่งหมายเพื่อบุกเบิกแสวงหาทะนุบำรุงถ่ายทอดความรู้กับสร้างเสริมคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยสติปัญญาและคุณธรรม ในช่วงแรกของการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมิได้มีปณิธานที่ชัดเจนเหมือนกับปณิธานในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (พฤษภาคม 2539) เมื่อ พ.ศ. 2514 มหาวิทยาลัยเริ่มมีแนวคิดในการทบทวนภารกิจของมหาวิทยาลัย และตั้งเป้าหมายการผลิตให้ชัดเจนขึ้น ด้วยการยกร่างปณิธานของมหาวิทยาลัยในช่วงแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2511 - 2515 ในสมัยที่ศาสตราจารย์ วิจิตร ศรีสุวาน ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายวางแผน ด้วยการกำหนดคุณสมบัตินิสิตและหลักการในการกำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนและคุณธรรมสำหรับนิสิต “มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีจุดมุ่งหมายที่เป็นหลักคือ การบุกเบิกแสวงหาทะนุบำรุงและถ่ายทอดความรู้กับการเสริมสร้างคุณธรรมให้บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยสติปัญญา”

ความรู้ที่นับว่าสำคัญยิ่งคือ ความรู้เพื่อความเจริญของบุคคลและสังคม อันได้แก่ ความรู้รอบและความเชี่ยวชาญในสรรพวิทยาการที่อำนวยความสะดวกแก่การดำเนินชีวิต

ส่วนคุณธรรมที่ผู้เรียนรู้พึงมีและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องปลูกฝังคือ ความรู้จักตนเอง ใฝ่รู้อยู่เสมอ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ รอบคอบ ไตร่ตรองเหตุผล

รับผิดชอบ เห็นการณ์ไกล มีศีลธรรม และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (ฝ่ายวางแผนและพัฒนา 2515) ในการกำหนดนโยบายและแผนในการปลูกฝังคุณธรรม จากการศึกษาข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า นโยบายในการปลูกฝังคุณธรรมเริ่มดำเนินการในแผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฉบับที่ 3 ซึ่งก่อนหน้านี้นี้มิได้กำหนดนโยบายในการส่งเสริมคุณธรรมขึ้น แต่อาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่นิสิต ประชุมสุข อาชวอำรุง (2538 : 347) ได้กล่าวว่าครูบาอาจารย์เป็นแม่พิมพ์ ซึ่งผู้ใหญ่มักก่อนท่านเป็นครูจริง ๆ ท่านสอดแทรกจริยธรรมไปด้วย อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ ก็เช่นกันอาจารย์ได้สอดแทรกจริยธรรมอุดมการณ์ให้แก่นิสิต

ในปัจจุบันจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้กำหนดนโยบายในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่นิสิต โดยกำหนดนโยบายไว้ดังนี้คือ “มหาวิทยาลัยต้องการเน้นเสริมสร้างคุณธรรมทั้งในส่วนของบัณฑิตและบุคคลทุกระดับให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อช่วยจรรโลง เกื้อกูลและสร้างสรรค์สังคมโดยส่วนรวม” (แผนพัฒนาจุฬาลงกรณ์ ฉบับที่ 7 2535 - 2539) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์คือ มีความใฝ่รู้ ใฝ่คิด และทักษะในเชิงวิชาการ มีความสามารถในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองในระยะต่อไปตลอดจนมีคุณธรรมหลาย ๆ ด้าน การที่จะนำไปสู่เป้าหมายการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้และมีคุณธรรมนั้น มหาวิทยาลัยมีกระบวนการผลิตเพื่อนำไปสู่การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ การผลิตนั้นคือ การจัดหลักสูตร การเรียนการสอน กิจกรรมนิสิต และสภาพแวดล้อม

การจัดหลักสูตรของคณะต่าง ๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของสภาพสังคมและความต้องการบัณฑิตของแต่ละหน่วยงาน แต่วัตถุประสงค์ของหลักสูตรยังมีได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การเรียนการสอนอาจารย์ได้ใช้วิธีการเรียนการสอนหลายรูปแบบ ด้วยการส่งเสริมวิธีการเรียนและการสอนในลักษณะเน้นการเสาะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมหาวิทยาลัยส่งเสริมการเรียนการสอนด้วยการทำกิจกรรมร่วมกันในบทเรียน นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมและสนับสนุนจัดให้มีการดำเนินงานกิจกรรมนิสิตในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมตามกาลสมัยมาโดยตลอด โดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น จุดมุ่งหมายของการผลิตบัณฑิต ซึ่งในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยระยะที่ 3 นั้นการจัดกิจกรรมนิสิตเพื่อให้เกิดการเสริมหลักสูตรโดยจัดกิจกรรมและการดำเนินงานให้ยึดปณิธานของมหาวิทยาลัยที่เน้นว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปลูกฝังคือ รู้จักตนเอง ใฝ่รู้ อยู่เสมอ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รอบคอบ ไตร่ตรองเหตุผล รับผิดชอบต่อเห็นการณ์ไกล มีกิจกรรมเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520

176 - 177) สำหรับสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมโดยจัดให้มีระบบสารสนเทศที่ทันสมัยและยังบ่งบอกกับความเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่น กฎระเบียบข้อบังคับ ประกาศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการปฏิบัติตนในมหาวิทยาลัย ซึ่งนิสิตเมื่อเข้ามาสู่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบดังกล่าว ข้อปฏิบัติในการสอบ วินัยนิตย ชุดเครื่องแบบ และเกณฑ์การแต่งกาย สุขภาพของนิสิตชาย,หญิง จากการสำรวจของ นภาพร แก้วนิมิตร (2538 : 228) พบว่า นิสิตจุฬาลงกรณ์ส่วนใหญ่แต่งกายสะอาด เรียบร้อยและถูกต้องตามระเบียบของมหาวิทยาลัย นิสิตจุฬาลงกรณ์แต่งกายถูกแบบ เพราะมีความภาคภูมิใจในเครื่องแบบของมหาวิทยาลัย และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย